

evangelien verkondigen en van welke de minsten roemen op "Christus den Heer". Hier is een onwaarheid, die het heilige raakt, die blasphemie wordt'.

Bij Kuyper echter hoort Schaepman ernst, waarachtigheid en waardigheid. De stijl aan weerszijden in het conflict gebruikt, is hem een 'te teekenachtig teken', om niet de zijde van Kuyper te kiezen. En, zoveel minder opportunistisch dan de pauselijk internuntius, eindigt hij zijn overpeinzing met de vraag:

'Zal bij de geschorsten het geloof, ook bij hen gave Gods, met het doopsel gegeven, levend blijven en krachtig en eindelijk, eindelijk komen tot de volheid des geloofs? Wie geeft het antwoord?'¹¹.

De conclusie mag dus luiden, dat in katholieke kring de eerbied voor de beginselvastheid der Dolerenden het op redelijk korte termijn won van de afkeer van de gebruikte methoden en de angst voor de mogelijke politieke gevolgen. *De Tijd*, aanvankelijk het meest anti-Kuyper, laat begin 1887 bij de definitieve scheuring geen woord van commentaar, laat staan van afkeuring, horen. Ondanks alle wrijvingen in de samenwerking tussen katholiek en antirevolutionair was men elkaar politiek-maatschappelijk zo dicht genaderd, dat geen roomse pogingen werden ondernomen om uit het kerkelijk conflict goedkope munt te slaan. In politiek én kerkelijk opzicht ging uiteindelijk alle sympathie naar Kuyper en de Dolerenden.

Deze reactie en de omzichtige wijze waarop ze tot uiting kwam, paste bij het steeds duidelijker onderscheid dat men ging maken tussen orthodoxen en modernen en bij het steeds sterkere gevoel van verwantschap met eerstgenoemden. Deze ontwikkeling begint al aan het einde van de jaren '50, zoals duidelijk wordt uit het polemische proefschrift van ds. J.P. Cannegieter, die, voornamelijk aan de hand van de tijdschriften *Studiën* en *De Katholiek*, de houding der katholieken tegenover de protestanten in de tweede helft van de vorige eeuw onderzocht (en die de hier getrokken conclusie

11. H. Schaepman, 'Chronica III', *De Katholiek* 91 (1887/I), 36-39.